

Demogeografska obilježja Požeško-slavonske županije

Marukić, Mario

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:906469>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno – matematički fakultet
Geografski odsjek

Mario Marukić

DEMOGEOGRAFSKA OBILJEŽJA POŽEŠKO-SLAVONSKE ŽUPANIJE

Prvostupnički rad

Mentor: doc. dr. sc. Ksenija Bašić

Ocjena: _____

Zagreb, 2018.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zagrebu

Prvostupnički rad

Prirodoslovno – matematički fakultet

Geografski odsjek

DEMOGEOGRAFSKA OBILJEŽJA POŽEŠKO-SLAVONSKE ŽUPANIJE

Mario Marukić, JMBAG: 0119035249

Preddiplomski sveučilišni studij Geografija; smjer: istraživački

Izvadak: Požeško-slavonska županija spada u red najslabije naseljenih hrvatskih županija. Županiju u suvremenim demografskim kretanjima karakterizira depopulacija koja je uvjetovana negativnim prirodnim kretanjem te izrazitom emigracijom stanovništva iz županije. Domovinski rat je uvelike utjecao na demografsku sliku županije te odredio određene uvjete za buduće kretanje stanovništva čime je otpočela nova faza demografskog razvoja. Stanovništvo županije na samome početku rata je brojilo oko 100 000 stanovnika da bi taj broj pao na svega 78 000 prema popisu iz 2011. godine. Stanovništvo županije karakterizira starenje te se udio starijih dobnih skupina povećava dok se mlađe dobne skupine „gube“ niskom stopom nataliteta i emigracijom. Županija je neravnomjerno naseljena, te se tako većina stanovništva nalazi na požeškom području dok su zapadni dijelovi županije izrazito rijetko naseljeni. Trenutačni demografski problemi županije uvjetovani su lošom prometnom povezanošću, ekonomskim stanjem, lošim provođenjem pronatalitetne politike te brojnim drugim faktorima.

Ključne riječi: stanovništvo, demogeografija, Požeško-slavonska županija, depopulacija, emigracija

Voditelj: doc. dr. sc. Ksenija Bašić

Tema prihvaćena:

Datum obrane:

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb

Bachelor Thesis

Faculty of Science

Department of Geography

DEMOGEOGRAPHIC FEATURES OF POŽEGA-SLAVONIA COUNTY

Mario Marukić, JMBAG: 0119035249

Undergraduate University Study of *Geography: course: research*

Abstract: The Požega-Slavonia County is among the less inhabited Croatian counties. The county in contemporary demographic trends is characterized by depopulation which is conditioned by negative natural change and by the strong emigration. The Homeland War has greatly influenced the demographic picture of the county and set certain conditions for future population trends, thus starting a new phase of demographic development. The population of the county at the very beginning of the war was a counter of about 100,000 inhabitants, to fall to only 78,000 according to the 2011 census. The population of the county is characterized by aging and the share of older age groups increases as younger age groups "vanish" by the low birth rate and emigration. The county is unevenly inhabited, and so most of the population is in the Požega region, while the western parts of the county are sparsely inhabited. The current demographic problems of the county are conditioned by poor traffic connections, poor economic conditions, bad policy implementation and numerous other factors.

Key words: Population, population geography, Požega-Slavonia county, depopulation, emigration

Supervisor: doc. dr. sc. Ksenija Bašić

Thesis accepted:

Thesis defence:

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Predmet istraživanja	2
1.2. Cilj i metode istraživanja.....	2
2. Demogeografska obilježja.....	3
2.1. Povijest naseljenosti Požeško-slavonske županije	3
2.2. Prostorni razmještaj stanovništva i urbanizacija	5
2.3. Kretanje stanovništva	8
2.3.1. Ukupno kretanje stanovništva.....	8
3. Sastav stanovništva	16
3.1. Biološki sastav stanovništva.....	16
3.2. Društveno-gospodarski sastav stanovništva	17
3.2.1. Stanovništvo prema gospodarskoj djelatnosti i aktivnosti.....	18
3.2.2. Sastav prema obrazovanju	19
3.3. Kulturno-antropološki sastav.....	20
3.3.1. Sastav prema narodnosti i jeziku	21
3.3.2 Sastav stanovništva Požeško-slavonske županije prema vjerskoj opredjeljenosti 2011. godine.....	22
4. Depopulacija i budućnost demogeografskog kretanja	23
6. Zaključak	25
POPIS LITERATURE	26

1. Uvod

Požeško-slavonska županija, smještena u zapadnom dijelu Slavonije, svojim krajobrazima koje odlikuju brojne gore i brežuljci više asocira na prostor Hrvatskog Zagorja nego li na tradicionalni prostor „ravne“ Slavonije. Iako reljefno dva jako slična prostora, postoji jedna značajna razlika po kojoj se ovaj prostor bitno razlikuje od Hrvatskog Zagorja a to je stanovništvo odnosno demografska obilježja ovih dvaju prostora. Županija obuhvaća gradove Požegu, Lipik, Pakrac, Pleternicu i Kutjevo te općine Brestovac, Velika, Kaptol, Čaglin i Jakšić. Požeško-slavonska županija koja je nekoć bila jako atraktivna za naseljavanje i razvoj raznih djelatnosti osobito onih primarnih na plodnim poljima požeške „Zlatne doline“, u 21. stoljeću je postala prostor iz kojega većina stanovništva pokušava pronaći egzistenciju negdje drugdje u razvijenijim dijelovima Hrvatske i Europe. Iseljavanje i smanjenje broja stanovnika se osjetilo još krajem Domovinskog rata no najsnažniji „val“ iseljavanja počeo je nakon pristupanja Hrvatske Europskoj Uniji 2013. godine.

Sl.1. Jedinice lokalne samouprave Požeško-slavonske županije

Izvor: Središnji registar prostornih jedinica, DGU, 2013.

Prema popisu iz 2011. godine županija je imala 78 034 stanovnika i gustoću naseljenosti od 42,8 st./km² što ju svrstava u red najslabije naseljenih županija u Republici Hrvatskoj. Od 20 županija i Grada Zagreba kao ukupno dvadeset i jedne jedinice regionalne samouprave u

državi, jedino je Ličko-senjska županija imala manje stanovnika od Požeško-slavonske županije prema popisu iz 2011. godine, točnije 50 927 (DZS, 2011.) Jedino veće urbano središte županije je grad Požega koji je ujedno i sjedište županije. Ostali urbani centri su jako mali i brojem stanovnika daleko ispod državnog prosjeka. U radu će se objasniti prostorni razmještaj stanovništva u županiji te prirodno kretanje i migracije kao dvije temeljne odrednice razvitka stanovništva. Županiju u suvremenim demografskim kretanjima karakterizira depopulacija koja je uvjetovana negativnim prirodnim kretanjem te izrazitom emigracijom stanovništva iz županije. Domovinski rat je uvelike utjecao na demografsku sliku županije te odredio određene uvjete za buduće kretanje stanovništva čime je otpočela nova faza demografskog razvoja te će ovoj tematici biti posvećena posebna pozornost. U radu će biti objašnjeni i navedeni trenutačni demografski problemi koji su uvjetovani lošom prometnom povezanošću, ekonomskim stanjem, lošim provođenjem politike te brojnim drugim faktorima. Na kraju rada će biti uvid u budući demografski razvoj županije te moguća rješenja negativnih faktora koji utječu na nepovoljan demografski razvoj.

1.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada je stanovništvo Požeško-slavonske županije koje će biti detaljnije analizirano po jedinicama lokalne samouprave koje čini pet gradova i pet općina. Naglasak će biti na temeljnim odrednicama kretanja stanovništva a to su prirodno kretanje te migracije. Predmet istraživanja će također biti i sastav stanovništva kojega objedinjuje biološki, društveno-gospodarski i kulturno antropološki sastav. Požeško-slavonska županija je jedna od županija u Hrvatskoj koje imaju problematična demogeografska obilježja zbog izrazite depopulacije i starenja stanovništva. Stoga je potrebno dati uvid u trenutačno demogeografsko stanje kako bi se moglo predvidjeti buduće kretanje stanovništva i dati mogućnost rješenja odnosno poboljšanja istoga.

1.2. Cilj i metode istraživanja

Cilj istraživanja ovog rada je ustanoviti trenutačnu demografsku sliku županije te analizom sadašnjih demogeografskih obilježja pokušati predvidjeti buduće demografske procese u županiji. Metode koje su korištene prilikom istraživanja su analize u GIS-u, pretraživanje postojeće literature te analiza statističkih podataka, prvenstveno onih od popisa stanovništva koje je provodio Državni zavod za statistiku.

2. Demogeografska obilježja

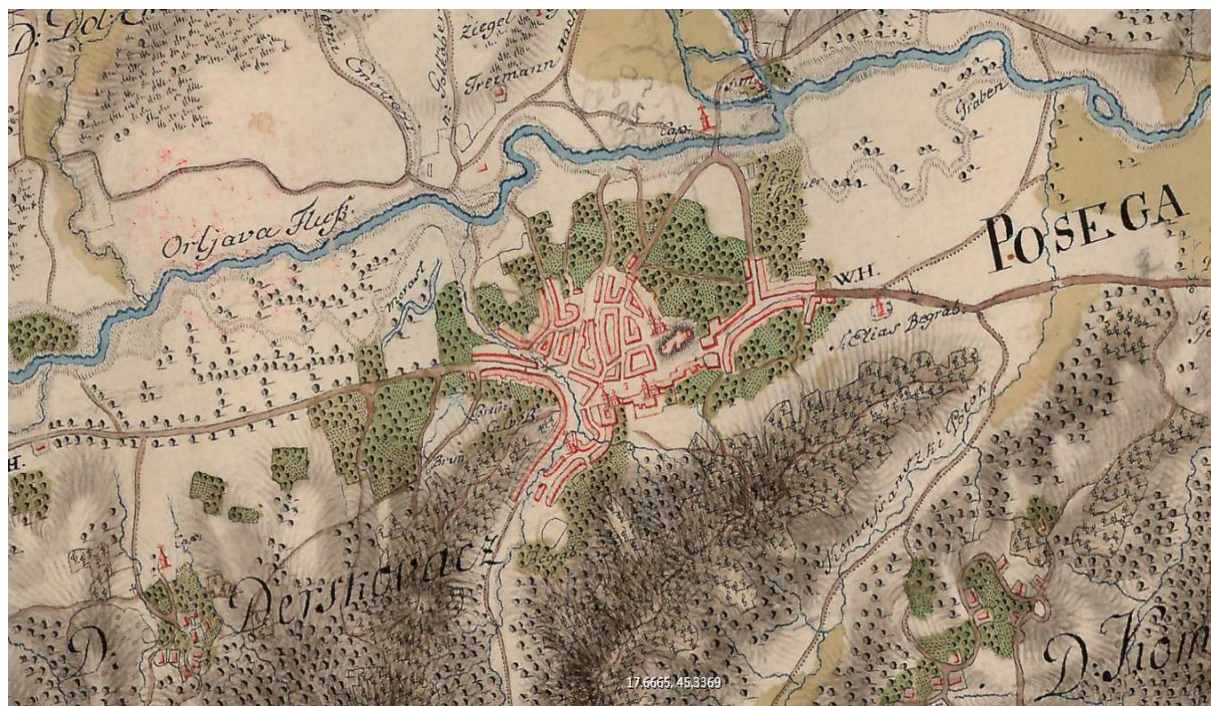
Demogeografska analiza stanovništva nekog prostora podrazumijeva određivanje nekoliko stavki. Najvažnije stavke su prirodno kretanje stanovništva te migracije kao glavne odrednice općeg kretanja stanovništva nekog područja. Prirodno kretanje u užem smislu podrazumijeva broj rođenih i umrlih u određenom razdoblju. Ova dva pokazatelja se iskazuju stopom rodnosti i stopom smrtnosti. Migracije su druga stavka općeg kretanja stanovništva i odnose se na imigraciju i emigraciju odnosno useljavanje i iseljavanje u određeni prostor ili iz njega. Prilikom demogeografske analize stanovništva potrebno je odrediti i sastav stanovništva. Neki od najznačajnijih obilježja stanovništva su biološki, kulturno-antropološki, gospodarski i obrazovni sastav stanovništva. Biološki sastav stanovništva je važan jer nam pokazuje starost stanovništva te brojnost i odnos muškog i ženskog stanovništva. Kulturno-antropološki sastav nam govori o etničkoj, religijskoj i jezičnoj strukturi stanovništva. Gospodarski sastav stanovništva daje uvid u gospodarsku sliku prostora te iz njega možemo saznati broj zaposlenih i nezaposlenih kao i udio gospodarskih djelatnosti prema sektoru. Sastav stanovništva prema obrazovanju govori o stupnju obrazovanja stanovnika određenog kraja u kojemu se radi demografska analiza.

2.1. Povijest naseljenosti Požeško-slavonske županije

Požeško-slavonska županija, kao i većina Hrvatske ima dugu tradiciju naseljenosti. O tome svjedoče brojni arheološki lokaliteti koji potvrđuju kako je čovjek ovdje obitavao od najstarijih vremena. Na njenom se području nalazi bogata kulturno-povijesna baština, stoga se mogu vidjeti brojne crkve, dvorci, kapele, arheološka nalazišta i brojni drugi spomenici koji su karakteristični za pojedina vremenska razdoblja u kojima su nastajali poput dvorca u Kutjevu, srednjevjekovne utvrde Kaptol te Veličkog grada. Koliko daleko sežu dokazi o naseljenosti ove županije govore nam pronađeni ostaci zemuničkog naselja na području današnjeg grada Požege koje je postojalo u razdoblju oko 6000 g. prije Krista (prema podacima Turističke zajednice grada Požege, n.d.). Veći značaj Požeško područje dobiva u razdoblju Rimskih osvajanja. Rimljani su dolaskom na ovaj prostor sadašnju Požešku dolinu nazvali „Vallis Aurea“ što u prijevodu znači zlatna dolina. Ovaj naziv Rimljani su dodijelili

ovome kraju zbog brojnih žitnih polja koja se ovdje prostiru. Tako su Rimljani svojim nazivom ukazali na potencijal ovog prostora na trajnu naseljenost.

Sl. 2. Prikaz požeškog kraja u vrijeme Austrougarske monarhije (18. Stoljeće)

Izvor: Mapire, n.d.: Europe in the 18th century

U doba antike značaj prostora Požeško-slavonske županije je porastao. Brojna su antička naselja koja su se nalazila na prostoru sadašnje županije kao i groblja, gospodarska imanja te putne postaje Incer i Picentin. Požeška županija se po prvi put spominje početkom 13.-og stoljeća a i sam grad Požega 1227. godine (Muraj, A. 1981). Tako je početak 13.-og stoljeća razdoblje kada počinje utvrđena i dokumentirana povijest ovog prostora (prema podacima Turističke zajednice grada Požege, n.d.). Glavno središte županije je grad Požega koji se intenzivnije počeo razvijati u srednjem vijeku te je od tada ostao najveće urbano središte županije do danas. Tijekom povijesti na kretanje stanovništva ovog prostora utjecali su brojni čimbenici među kojima su bolesti poput kuge koja je poharala Požegu i okolna mjesta koja je trajala sedam mjeseci i odnijela je živote polovice stanovnika grada Požege (Skenderović, 2002). Osim bolesti kao što je kuga često su ratna zbivanja uzrokovala brojne gubitke stanovništva te remećila pravilan demografski razvoj. Osmanska osvajanja u 16.-om stoljeću, Prvi svjetski rat, Drugi svjetski rat te Domovinski rat su značajno mijenjali demogeografsku sliku ovog prostora po pitanju brojnosti stanovništva ali i etničke strukture. Najnovija faza demogeografskog razvoja započela je završetkom Domovinskog rata i traje do danas. To je

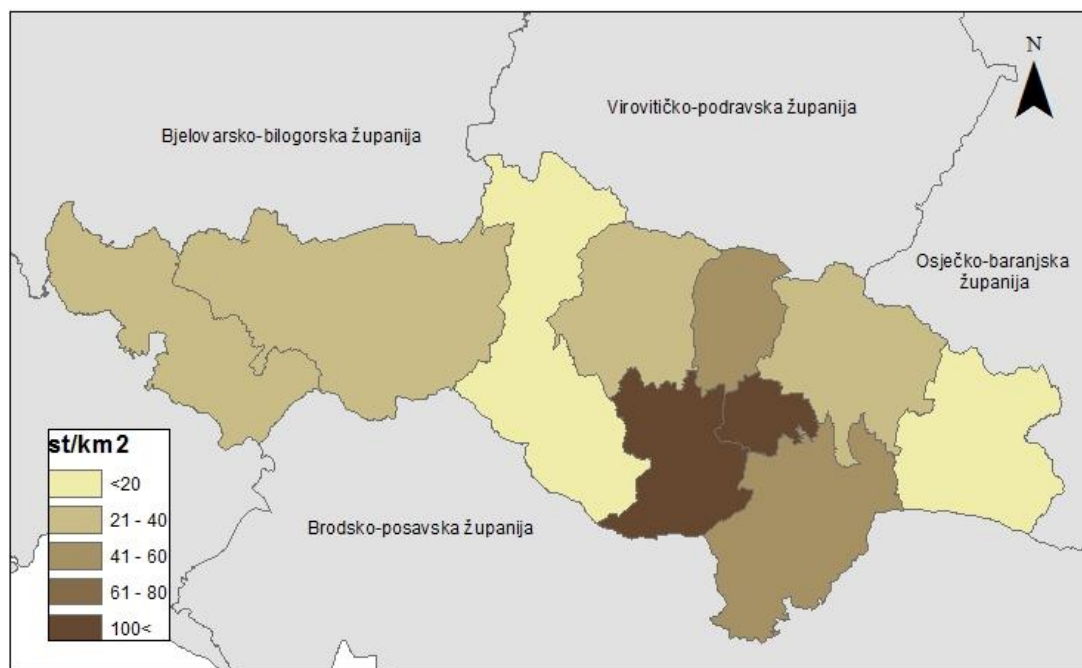
faza koju karakterizira završena demografska tranzicija, negativno opće kretanje stanovništva uzrokovano negativnim prirodnim kretanjem i negativnom migracijskom bilancom. Ovo je faza izrazite depopulacije koja uzrokuje velike probleme i pred vlasti stavlja veliki izazov koje moraju djelovati kako bi se spriječilo „izumiranje“ Požeško-slavonske županije.

2.2. Prostorni razmještaj stanovništva i urbanizacija

Kada govorimo o stanovništvu nekoga kraja najbolje je poći od samog razmještaja stanovništva u prostoru i navesti težišta naseljenosti. U Požeško-slavonskoj županiji stanovništvo je raspoređeno u deset jedinica lokalne samouprave koje su sačinjene od pet gradova (Požega, Lipik, Pakrac, Kutjevo i Pleternica) i pet općina (Brestovac, Velika, Kaptol, Čaglin i Jakšić). Neki od najvažnijih faktora koji određuju razmještaj stanovništva su pristup vodi, mogućnost proizvodnje hrane, klimatske prilike, reljef te sigurnost. Požeško-slavonska županija se kao i cijela Hrvatska nalazi u umjerenom klimatskom pojasu te ovdje prevladava umjerena klima koja je najpogodnija za život. Najznačajniji faktor koji u Požeško-slavonskoj županiji uvjetuje raspodjelu stanovništva je reljef. Gore Krndija, Dilj, Papuk, Požeška gora i Psunj su uvelike odredile razmještaj stanovništva. Zapadni dijelovi županije su izrazito rijetko naseljeni zbog reljefa kojeg karakteriziraju neravnine, gore i brda prožeta šumskim pokrovima. U ovom dijelu se nalaze dva centra koja se izdvajaju svojom veličinom a to su gradovi Lipik (2 258 st.) i Pakrac (4 842) (DZS, 2011). Ove predjele odlikuju brojna manja naselja koja imaju raštrkani ili disperzni tip naseljenosti s malim brojem stanovnika i upravo se u takvim naseljima trend depopulacije najviše očituje. Istočni dijelovi županije su nešto gušće naseljeni i ondje je reljef pogodniji za izgradnju naselja i proizvodnju hrane na poljoprivrednim površinama. Grad Požega je najveći i najgušće naseljeni urbani centar u županiji te prema popisu iz 2011. godine ima 19 506 stanovnika. U prostoru požeške doline se nalaze još dva manja grada a to su gradovi Kutjevo 2 440 stanovnika i Grad Pleternica 3 418 stanovnika (DZS, 2011.). Općina Čaglin je najistočnija jedinica lokalne samouprave u županiji te svojom demografskom slikom nalikuje na rijetko naseljene jedinice lokalne samouprave na zapadu županije. Prema popisu iz 2011. godine ova općina je imala svega 2723 stanovnika te je s gustoćom od 15 stanovnika po km² jedna od najrjeđe naseljenih općina u državi. Uzmu li se u obzir i ostale rijetko naseljene jedinice lokalne samouprave kao što su Grad Lipik (29 st/ km²), Grad Pakrac (24st/km²), Općina Velika (36 st/ km²) i općina Brestovac (13 st/ km²), nije ni začuđavajuće kako je Požeško-slavonska županija predzadnja

županija po gustoći naseljenosti u Hrvatskoj (DZS, 2011.). Povijesni razlozi, prometna povezanost, gospodarstvo županije i reljef kao najvažnija odrednica raspodjele stanovništva u županiji su odredili raspored i gustoću stanovništva kakvu možemo vidjeti danas.

Sl. 3. Gustoća stanovništva Požeško-slavonske županije

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Gradovi Lipik i Pakrac te općine Brestovac i Čaglin doživljavaju strahovite gubitke stanovništva iz godine u godinu. Nabrojana područja su izgubila određeni broj stanovnika srpske nacionalnosti tijekom i nakon Domovinskog rata što je dodatno ubrzalo smanjenje broja stanovnika ovih gradova i općina. Prirodno kretanje stanovništva karakteriziraju veće stope smrtnosti od rodnosti te snažna emigracija potaknuta manjkom radnih mjesta, lošom prometnom povezanošću, manjkom funkcija, udaljenošću od većih regionalnih i makroregionalnih centara te općenito ambijentom ovog prostora. Stoga su navedene jedinice lokalne samouprave najrjeđe naseljeni prostori u županiji dok je stanje u požeškom kraju nešto bolje u odnosu na ostatak županije. Grad Požega i Općina Jakšić su jedine dvije jedinice lokalne samouprave u županiji koje prema popisu iz 2011. godine imaju gustoću naseljenosti veću od državnog prosjeka, Grad Požega s 210 stanovnika po km² i Općina Jakšić sa 102,5 stanovnika po km² (DZS, 2011).

Žarišta naseljenosti su centri rada odnosno gradovi koji ujedno okupljaju i najveći broj stanovnika u prostoru. Na području županije se nalazi dio jedne od osovina urbanizacije Istočne Hrvatske tj. kontinuirano izgrađenog urbanog prostora. Iako osovine urbanizacije nisu izražene kao u ostalim dijelovima Hrvatske ipak ih možemo uočiti. Tako je osovina urbanizacije na području županije osovina Požega-Pleternica-Slavonski Brod (Vresk, 1988).

Urbanizacija u samoj svojoj srži definicije podrazumijeva razvoj gradova te porast gradskog stanovništva. Urbanizacija je globalni proces koji je zahvatio gotovo sve dijelove svijeta pa tako i Hrvatsku odnosno Požeško-slavonsku županiju. Udio gradskog stanovništva u županiji je moguće izračunati na osnovi tipologije ruralnih i urbaniziranih naselja prema Lukić (2012). Možemo odrediti udio stanovništva županije koji živi u naseljima sa statusom grada. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine udio gradskog stanovništva koji je živio u gradu kao naselju je iznosio 41,6%. Stupanj urbanizacije je izvrstan podatak o gospodarskoj razvijenosti nekoga prostora. Ako se u nekome području, a većinom su to gradovi, razvija gospodarstvo te nude brojne mogućnosti zaposlenja onda to područje privlači stanovništvo iz okolnih krajeva koje migrira i nastanjuje se u gospodarski razvijenom području. Industrijalizacija koja je zadesila Hrvatsku u 19-om i 20-om stoljeću je uvelike utjecala na razvoj gradova te su tako i gradovi ove županije svoj najveći rast u povijesti doživjeli upravo u tome razdoblju. No pogledaju li se međupopisne promjene stanovnika gradova u županiji u razdoblju nakon popisa 1991. godine može se zaključiti kako se stanovništvo gradova u županiji smanjuje. Kada urbanizacija dosegne svoj završni stadij, može se reći kako dođe do „zasićenja“ urbanizacijom te stope urbanizacije postanu vrlo niske a gradovi krenu gubiti stanovništvo zbog procesa tzv. kontraurbanizacije. Kontraurbanizacija je proces koji prema jednoj od definicija podrazumijeva dekoncentraciju stanovništva s područja veće gustoće naseljenosti na područje manje gustoće naseljenosti odnosno preseljenje stanovništva iz grada u njegovu okolicu koja često ima ruralna obilježja (Mitchell, 2004). Ipak u Požeško-slavonskoj županiji razlog smanjenja broja stanovnika u gradskim područjima nije kontraurbanizacija. Razlog toga je puno složeniji i problematičniji a to je depopulacija o kojoj će više biti rečeno u idućim poglavljima.

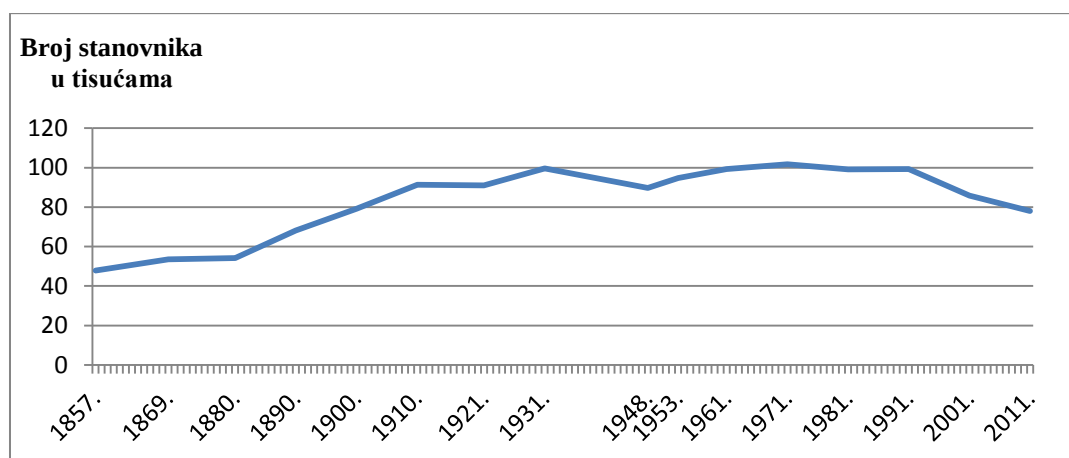
2.3. Kretanje stanovništva

Najjednostavniju predodžbu kretanja stanovništva nekoga prostora predstavlja međupopisna promjena broja stanovnika. Usporedbom popisa stanovništva određenih razdoblja mogu se saznati trendovi demografskog razvoja datog područja. Prilikom analize kretanja stanovništva, osim ukupnog broja stanovnika, prate se i trendovi prirodnog kretanja stanovništva tj. stope rodnosti i mortaliteta te migracija koje podrazumijevaju stopu imigracije i emigracije. Također se analizira i promjena u sastavima stanovništva kao što su društveno-gospodarski, kulturno-antropološki i biološki.

2.3.1. Ukupno kretanje stanovništva

Stanovništvo županije je od prvog popisa 1857. pa sve do 1971. godine bilo u gotovo konstantnom porastu osim razdoblja u kojima su na demografska kretanja presudan utjecaj imali svjetski ratovi. Razdoblje od 1971. do 1991. godine obilježeno je stagnacijom stanovništva. Nakon 1991. godine stanovništvo županije je počelo ubrzano opadati te je kao posljedica ratnih zbivanja i negativnog općeg kretanja stanovništva, broj stanovnika 2001. pao na brojku od 85 831 da bi do 2011. godine pao na 78 034 stanovnika. Prema procjeni Državnog zavoda za statistiku iz 2016. godine broj stanovnika u županiji se kretao oko 71 920. Upravo nam ove međupopisne promjene govore o kakvom kritičnom demografskom problemu se nalazi Požeško-slavonska županija.

Sl.4. Broj stanovnika Požeško-slavonske županije od 1857. do 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima

Kako bi se dobio detaljniji uvid u demografsko stanje županije te trendove koji su do sada vladali, kretanje stanovništva ćemo prikazati za svih deset jedinica lokalne samouprave u županiji pojedinačno po popisima od 1981. do 2011. godine. Godine 1857. je bio prvi službeni popis u Hrvatskoj pa je to godina od koje je najinteresantnije uzeti podatke kretanja broja stanovnika za cijelu županiju te podatke grafički prikazati kako bi se omogućio širi uvid u demografska kretanja tijekom dužeg vremenskog razdoblja.

Tab. 1. Broj stanovnika i međupopisna promjena u gradovima Požeško-slavonske županije u razdoblju 1981.-2011.

	Broj stanovnika		Stopa ukupne promjene 1981.-1991. (%)	Broj stanovnika		Stopa ukupne promjene 1991.-2001.(%)	Broj stanovnika		Stopa ukupne promjene 2001.-2011. (%)
GRAD	1981.	1991.		1991.	2001.		2001.	2011.	
Požega	26 708	28 157	5,4	28 157	28 201	0,2	28 201	26 247	-6,9
Kutjevo	7 420	7 366	-0,7	7 366	7 472	1,4	7 472	6 257	-16,3
Pleternica	13 393	13 119	-2	13 119	12 883	1,8	12 883	11 323	-12,1
Lipik	11 335	11 222	-1	11 222	6 674	-40,5	6 674	6 170	-7,5
Pakrac	16 475	16 367	-0,7	16 367	8 855	-45,9	8 855	8 460	-4,5
	Broj stanovnika		Stopa ukupne promjene 1981.-1991. (%)	Broj stanovnika		Stopa ukupne promjene 1991.-2001.(%)	Broj stanovnika		Stopa ukupne promjene 2001.-2011. (%)
OPĆINA	1981.	1991.		1991.	2001.		2001.	2011.	
Kaptol	3 522	3 566	1,3	3 566	4 007	12,4	4 007	3 472	-13,3
Brestovac	5 840	5 395	-7,6	5 395	4 028	-25,3	4 028	3 726	-7,5
Velika	5 937	6 101	2,8	6 101	5 888	-3,5	5 888	5 607	-4,8
Čaglin	4 711	3 928	-16,6	3 928	3 386	-13,8	3 386	2 723	-19,6
Jakšić	3 755	4 113	9,5	4 113	4 437	7,9	4 437	4 058	-8,5

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Pogledamo li međupopisne promjene broja stanovnika u tablici 1. za sve jedinice lokalne samouprave Požeško-slavonske županije možemo zaključiti kako je u svima prisutan izrazit depopulacijski trend. Stanovništvo Hrvatske je krajem 70-ih i početkom 80-ih godina prošlog

stoljeća ušlo u posttranzicijsko razdoblje kojega karakterizira jako niski ili nulti prirodni prirast uz smanjene stope fertiliteta (Nejašmić, 2005). U tom razdoblju neke jedinice lokalne samouprave Požeško-slavonske županije još su bilježile blagi porast stanovništva kao što pokazuje međupopisna promjena između 1981. i 1991. godine za grad Požegu i općine Kaptol, Velika i Jakšić. Gradovi Kutjevo, Pleternica, Lipik i Pakrac te općine Brestovac i Čaglin su u istom razdoblju doživjele smanjenje broja stanovnika. Stanovništvo navedenih gradova je imalo neznatno smanjenje stanovnika dok su navedene općine bile pogođene intenzivnijom depopulacijom. Najbolji primjer je Općina Čaglin koja je 1991. godine imala čak 16,6% manje stanovnika nego 1981. godine. U razdoblju između 1991. i 2001. godine neke jedinice lokalne samouprave su doživjele porast broja stanovnika. Primjerice Grad Kutjevo, i općine Kaptol i Jakšić su doživjele blagi porast broja stanovnika iako im je prirodna promjena u tome razdoblju bila negativna. Razlog tomu je broj doseljenika iz Bosne i Hercegovine koji su izbjegli od rata i nastanili se na ovim područjima što je ublažilo depopulaciju koja bi se vjerojatno dogodila prirodnim kretanjem stanovništva. Popis stanovništva 2011. godine pokazuje kako je od ukupno 78 034 stanovnika županije, njih čak 10 762 odnosno 13,8 % bilo rođeno u Bosni i Hercegovini (DZS, 2011). Najjača depopulacija zabilježena je u međupopisnom razdoblju između 2001. i 2011. godine u kojemu su svih deset jedinica lokalne samouprave u županiji imale znatno smanjenje stanovništva. Najgora situacija je ponovno bila u Općini Čaglin koja je izgubila 19,6% stanovnika od 2001. do 2011. godine. Zabrinjavajući podatak je i smanjenje stanovnika u svih 5 gradova pa i u najvećem gradu županije, Požegi, koji je u navedenom međupopisnom razdoblju izgubio gotovo dvije tisuće ljudi.

2.3.2. Prirodno kretanje

Prirodno kretanje stanovništva je određeno biološkim faktorima. Tu se prvenstveno misli na procese rađanja i umiranja stanovništva. Rodnost ili natalitet te smrtnost ili mortalitet su osnovne sastavnice prirodnog kretanja stanovništva a njihova je rezultanta prirodni prirast (Nejašmić, 2005). Ukoliko je broj rođenih veći od broja umrlih onda je prirodni prirast pozitivan i broj stanovnika određenog područja je u porastu. Ukoliko je broj rođenih manji od broja umrlih onda je prirodni prirast negativan i broj stanovnika nekog prostora se smanjuje.

Postoji i treća situacija u kojoj su rodnost i smrtnost izjednačene što naposljetku dovodi do stagnacije prirodne promjene stanovništva odnosno tzv. nultog prirodnog prirasta.

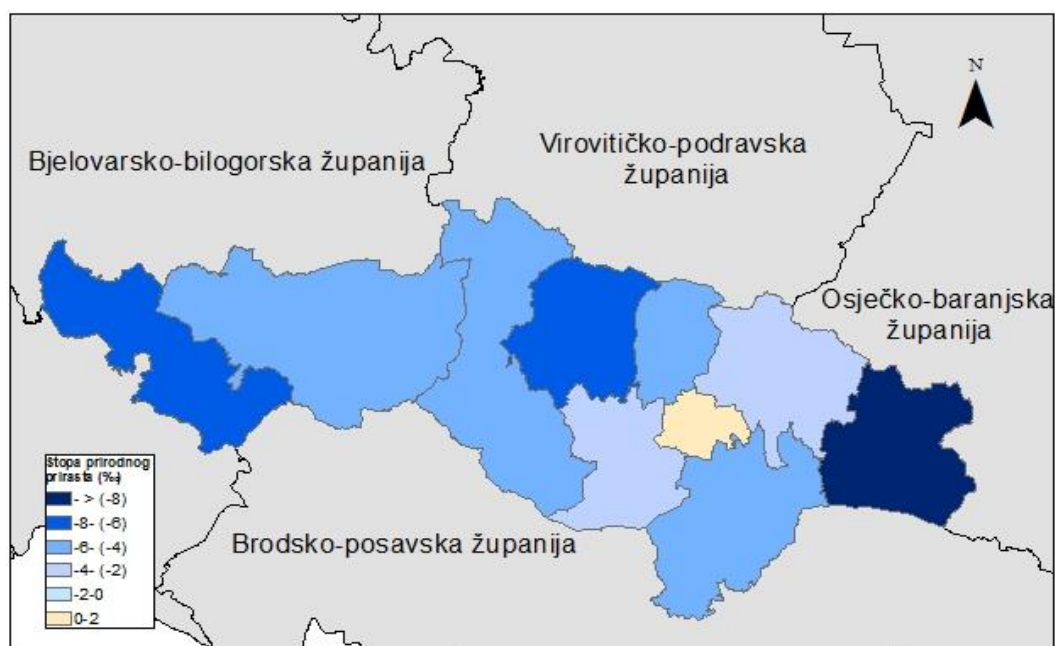
Tab. 2. Prirodno kretanje stanovništva u Požeško-slavonskoj županiji 2001., 2011. i 2017. godine.

	2001.			2011.			2017.		
GRAD	Rodnost	Smrtnost	Prirodna promjena	Rodnost	Smrtnost	Prirodna promjena	Rodnost	Smrtnost	Prirodna promjena
Požega	258	256	2	223	319	-96	199	321	-122
Kutjevo	84	70	14	57	70	-13	63	80	-17
Pleternica	143	143	0	96	155	-59	77	122	-45
Lipik	55	103	-48	58	99	-41	44	96	-52
Pakrac	72	139	-67	81	125	-44	70	127	-57
OPĆINA									
Kaptol	45	41	4	26	42	-16	28	42	-14
Brestovac	39	56	-17	30	50	-20	27	60	-33
Velika	71	88	-17	51	89	-38	47	79	-32
Čaglin	35	60	-25	23	60	-37	17	38	-21
Jakšić	50	37	17	46	37	9	39	40	-1

Izvor: Državni zavod za statistiku: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, podatci za 2001., 2011. i 2017. godinu

Prirodno kretanje stanovništva Požeško-slavonske županije 2001. godine je negativno u dva grada i tri općine. Od općina su jedino Jakšić i Kaptol imale pozitivan prirodni prirast ali je on bio nedostatan za značajniji porast stanovništva. Jako mali prirodni prirast su imali Gradovi Požega i Kutjevo dok je Grad Pleternica imao nulti prirodni prirast. Za razdoblje 2011. godine je bilo moguće izračunati točnu stopu prirodnog prirasta jer je tada bio popis stanovništva pa se znao točan broj stanovnika na pojedinoj jedinici lokalne samouprave koji je potreban za izračunavanje stope rodnosti odnosno stope smrtnosti. Tako je stopa prirodnog prirasta bila negativna u 9 od deset jedinica lokalne samouprave (sl.5). Općina Kaptol je ovaj put doživjela negativnu prirodnu promjenu (-4,6 promila) a Općina Jakšić je kao jedina jedinica lokalne samouprave ostvarila pozitivan prirodni prirast (2,2 promila) koji je i dalje ostao na jako niskoj razini nedovoljnom za intenzivniju reprodukciju stanovništva. Izrazito zabrinjavajuće podatke prirodne promjene ima Općina Čaglin u kojoj je stopa prirodne promjene iznosila -13,6 promila.

Sl. 5. Stope prirodnog prirasta Požeško-slavonske županije, 2011. godina

Izvor: Državni zavod za statistiku: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2011.

Uzroci negativnog prirodnog prirasta su brojni. Na stopu rodosti najviše utječu biološki, društveno-gospodarski i psihološki čimbenici (Nejašmić. I., 2005). Od bioloških čimbenika na stopu rodosti u županiji najviše utječe dobni sastav ukupne populacije kojeg karakterizira prevlast starijih dobnih skupina. Uzmemo li u obzir kako se fiziološka sposobnost žena za rađanje smanjuje u kasnijim godinama a većina stanovništva je stara onda je i manji broj žena u ukupnom broju koje su fiziološki sposobne za rađanje. Osim dobnog sastava stanovništva velik utjecaj na rodost ima i kasnije stupanje u brak te žene koje kasnije uđu u brak u prosjeku imaju i manje djece. No ipak, najvažniji faktori koji utječu na rodost u županiji su društveno-gospodarske prirode. Požeško-slavonska županija u posljednjem desetljeću doživljava katastrofalne gospodarske prilike i rast nezaposlenosti. Brojni stanovnici egzistenciju traže negdje drugdje izvan županije i iseljavanje je sve intenzivnije iz godine u godinu. Osim toga loše gospodarsko stanje utječe i na socioekonomske odlike stanovništva koje nije u stanju osnovati obitelj te je odluka za imati dijete za brojne obitelji „luksuz“ koji je teško financijski uzdržavati. Oni koji se pak odluče na djecu, često imaju jedno ili dva djeteta što je daleko od stope fertiliteta koja je potrebna za jednostavnu reprodukciju stanovništva.

2.3.3. Migracije

Druga važna komponenta općeg kretanja stanovništva su migracije stanovništva. Migracija i cirkulacija su glavne dvije odrednice pokretljivosti stanovništva u prostoru. Migracije podrazumijevaju stalnu promjenu mjesta boravka odnosno stanovanja (Nejašmić, 2005).

Najosnovnija podjela migracija prema Nejašmić, 2005 je na:

- unutarnje, koje mogu biti unutar određene države, regije, županije odnosno jedinice lokalne samouprave
- vanjske odnosno izvan promatrane prostorne jedinice.

U ovome poglavlju naglasak će biti na migracijama koje su u posljednjih nekoliko godina postale temeljni faktor općeg kretanja stanovništva na području Požeško-slavonske županije. Naime depopulacija koja je nastala i koja je „gorući“ problem u županiji je znatnije uvjetovana migracijom, točnije emigracijom nego li negativnim prirodnim prirastom, kojega dakako ne treba zanemariti. Županiju u najvećem dijelu karakterizira iseljavanje. Požeško-slavonska županija, koja je u prošlim vjekovima, osobito u 18. i 19.-om stoljeću u razdoblju Austro-Ugarske, bila imigracijsko područje u koje su se naseljavali brojni narodi Europe kao što su Česi, Nijemci, Slovaci te Hrvati iz drugih dijelova zemlje, je u suvremenom razdoblju postala jedno od emigracijom najpogođenijih dijelova Hrvatske. Loše gospodarske prilike su potaknule brojna iseljavanja van županije stoga su stope emigracije u stalnom porastu iz godine u godinu a negativna migracijska bilanca postaje nevjerojatno velika.

Tab. 3. Migracijska obilježja gradova i općina Požeško-slavonske županije za razdoblje 2011.-2006. godine

	2011			2012			2013		
GRAD	I	E	Migracijska bilanca	I	E	Migracijska bilanca	I	E	Migracijska bilanca
Požega	433	535	-102	410	492	-82	426	546	-120
Pleternica	151	245	-94	157	242	-85	181	237	-56
Kutjevo	82	153	-71	73	102	-29	98	130	-32
Lipik	121	246	-125	121	292	-171	139	162	-23
Pakrac	177	328	-151	137	432	-295	170	235	-65
OPĆINA									
Kaptol	56	79	-23	38	64	-26	56	88	-32
Brestovac	85	104	-19	53	103	-50	89	103	-14

Velika	109	147	-38	100	99	1	97	138	-41
Čaglin	29	53	-24	33	59	-26	41	54	-13
Jakšić	61	99	-38	51	98	-47	64	85	-21
	2014			2015			2016		
GRAD	I	E	Migracijska bilanca	I	E	Migracijski bilanca	I	E	Migracijska bilanca
Požega	463	659	-196	463	836	-373	473	834	-361
Pleternica	238	318	-80	182	386	-204	141	475	-334
Kutjevo	108	209	-101	84	266	-182	87	200	-113
Lipik	140	220	-80	239	272	-33	192	213	-21
Pakrac	249	302	-53	202	386	-184	191	320	-129
OPĆINA									
Kaptol	67	120	-53	40	168	-128	31	202	-171
Brestovac	73	142	-69	90	198	-108	98	175	-77
Velika	157	165	-8	116	205	-89	149	238	-89
Čaglin	49	73	-24	214	86	128	70	77	-7
Jakšić	69	105	-36	78	148	-70	88	188	-100

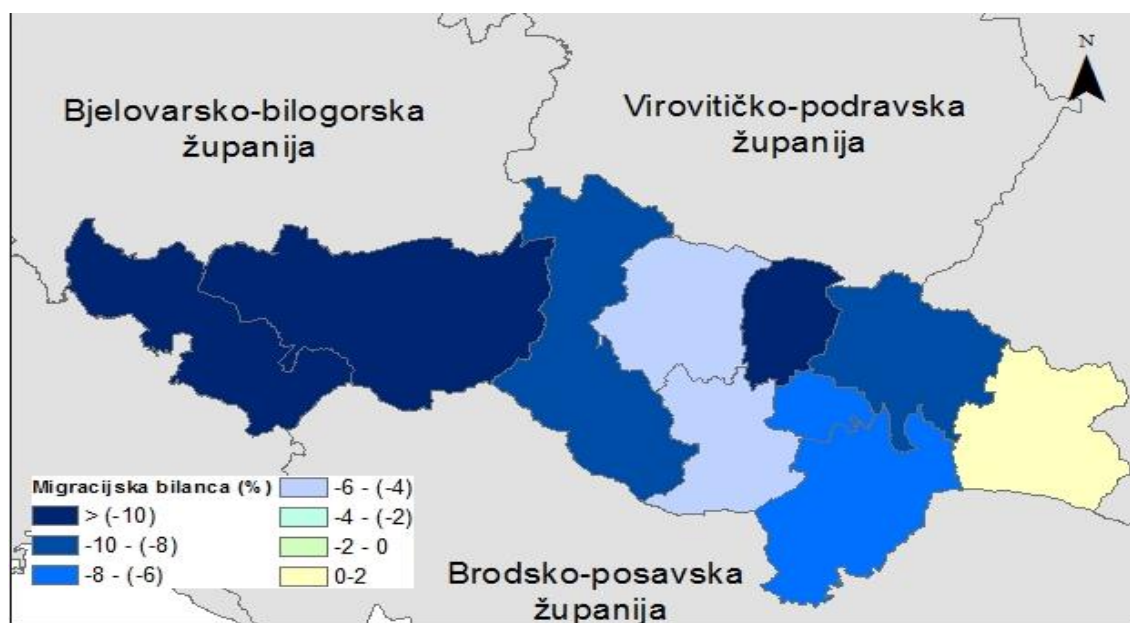
Izvor: Državni zavod za statistiku, Publikacije prema statističkim područjima, Stanovništvo-po gradovima i općinama (2011.-2016.)

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku županija je u razdoblju 2011-2016. godine preseljavna izgubila 5 324 stanovnika. Nakon pristupanja Hrvatske u Europsku Uniju 2013. godine emigracija stanovništva se pojačala te je tako primjerice 2013. godine iz županije iselilo 878 (od toga 239 u inozemstvo) stanovnika a 2016. godine njih 1988 (od toga 1238 u inozemstvo). Pogledamo li migracijska obilježja gradova i općina Požeško-slavonske županije u tablici 3., možemo vidjeti kako su svi gradovi i sve općine zahvaćene emigracijom koja se iz godine u godinu intenzivira. Svih deset jedinica lokalne samouprave su u navedenom šestogodišnjem razdoblju imale negativnu migracijsku bilancu za svaku godinu osim u dva slučaja kada je u općini Velika 2012. godine i općini Čaglin 2015. godine migracijska bilanca bila pozitivna (DZS, 2011-2016.).

Dobar pokazatelj učinka migracije na opće kretanje stanovništva za određeni vremenski period je migracijski saldo koji se računa za cijelo međupopisno razdoblje kao razlika ukupne i prirodne promjene stanovništva u svih 10 godina (Nejašmić, 2005). Migracijski saldo je zapravo podatak koji pokazuje koliko stanovnika je određeno područje dobilo ili izgubilo putem migracija u određenom međupopisnom razdoblju. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku koji se temelje na evidentiranom broju doseljenih i odseljenih u MUP-u, može se

utvrditi migracijski saldo za razdoblje 2011.-2016. U Požeško-slavonskoj županiji je u razdoblju 2011.-2016. godine samo općina Čaglin imala pozitivnu stopu migracijskog salda od 1,2%. Sve ostale jedinice lokalne samouprave su imale negativan migracijski saldo. Zabrinjava podatak Gradova Pakraca i Lipika koji su migracijama izgubili više od 10% stanovništva u samo šest godina. Najgore stanje je u općini Kaptol koja je u promatranom razdoblju izgubila 12,5% stanovništva putem emigracije. Ništa bolje stanje nije ni u sjedištu županije, Gradu Požegi, koji bilježi negativan migracijski saldo od -4,7%, Grad Pleternica (-7,5%), Grad Kutjevo (-8,5%), Općina Brestovac (-9%), Općina Jakšić(-7,7%) i Općina Velika (-4,7%) (DZS, 2011).

Sl 6. Migracijski saldo na području Požeško-slavonske županije za razdoblje 2011.-2016. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku: Publikacije prema statističkim područjima, Stanovništvo-po gradovima i općinama (2011.-2016.)

3. Sastav stanovništva

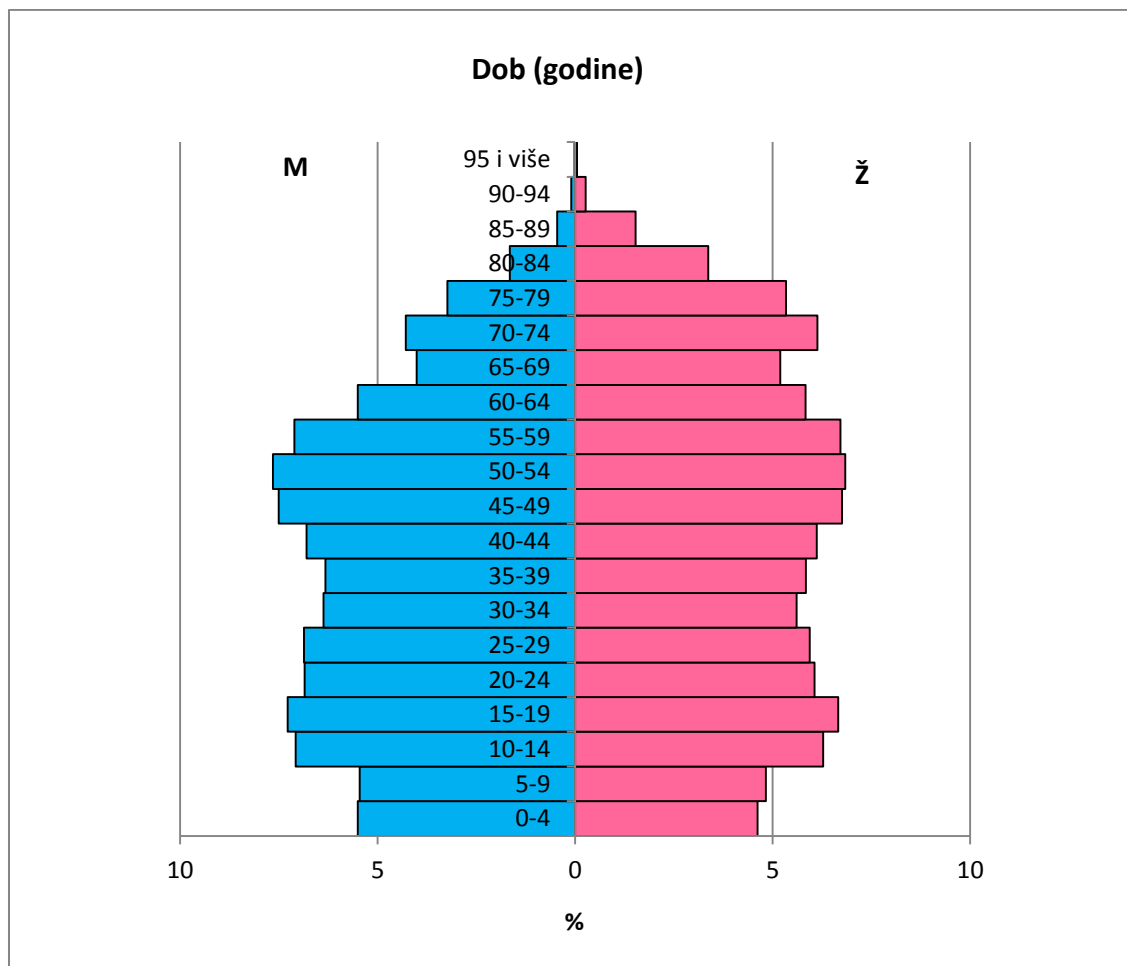
Postoje razna strukturna obilježja stanovništva koji ukazuju na demografsku sliku stanovništva nekog prostora. U ovome poglavlju će biti objašnjena struktura stanovništva Požeško-slavonske županije prema tri najznačajnija obilježja. To su biološki sastav u kojemu će se objasniti dobna i spolna struktura stanovništva. Drugi sastav je društveno-gospodarski koji pokazuje udio aktivnih i zaposlenih osoba te njihova distribucija prema sektoru gospodarske djelatnosti. U društveno-gospodarskom sastavu će biti objašnjena i obrazovna struktura stanovništva županije. Treći sastav je kulturno-antropološki koji pokazuje sastav stanovništva prema vjeri, narodnosti, jeziku i slično.

3.1. Biološki sastav stanovništva

Biološki sastav je sastav prema spolu i dobi koji se najčešće i najreprezentativnije iskazuje dobno-spolnom piramidom. U dobno-spolnom smislu dobno-spolna piramida daje dobar uvid u podjelu stanovništva na mlado staro i zrelo. Prema jednoj od podjela stanovništva prema dobi za mlado se uzima kontingent stanovništva u dobnim skupinama od 0-14 godina, zrelo se odnosi na populaciju staru između 15 i 64 godine a staro stanovništvo je sve ono starije od 65 godina (Nejašmić, 2005). Dobno-spolna piramida nam također daje uvid i u broj ženskog i muškog stanovništva. Odnos brojnosti ženskog i muškog stanovništva može biti uvjetovan raznim gospodarskim, društvenim ili kulturnim čimbenicima. Opće je poznato da se zbog fenomena diferencijalnog nataliteta u svijetu rađa više muške nego ženske djece i to za 5-6% (Nejašmić, 2005). Ova pojava se može uočiti i na dobno-spolnoj piramidi Požeško-slavonske županije. Stanovništvo županije karakterizira starost odnosno regresivni tip dobno spolne strukture jer je udio starijih od 65 godina 17,9% prema popisu iz 2011., a stope rodosti i smrtnosti su niske. U prikazu dobno-spolnog sastava se može vidjeti i utjecaj Domovinskog rata jer postoji određen „nedostatak piramide“ u dobnim skupinama od 25 do 40 godina. Pripadnici tih generacija za vrijeme rata su bili djeca; te su generacije najviše okrnjene iseljavanjem. Muškarci imaju nešto veći udio u mlađim dobnim skupinama što je posljedica diferencijalnog nataliteta dok žene imaju veći udio u starijim dobnim skupinama što je posljedica dužeg životnog vijeka žena od muškaraca. Stanovništvo županije sve više stari što pokazuje sve manji udio najmlađih dobnih skupina i baza dobno-spolne piramide postaje sve

manja. Prosječna dob je stanovništva županije je nešto manja nego od prosjeka Hrvatske (41,7 godina) te ona prema popisu stanovništva 2011. godine iznosi 40,9 godina.

Sl. 7. Dobno-spolni sastav stanovništva Požeško-slavonske županije 2011.

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2011: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Godine, Stanovništvo prema starosti, spolu i tipu naselja

3.2. Društveno-gospodarski sastav stanovništva

Društveno-gospodarski sastav u svojoj osnovi podrazumijeva sastav stanovništva prema zanimanju, djelatnosti, aktivnosti i obrazovanju (Nejašmić, 2005). Ovaj sastav stanovništva nam daje predodžbu gospodarske razvijenosti nekog prostora analizom dominirajućih djelatnosti i gospodarskih sektora u kojima je stanovništvo zaposleno. Broj aktivnih odnosno zaposlenih osoba je također indikator gospodarske slike određenog prostora. Iz aktivnosti

stanovništva se mogu zaključiti i prisutnosti problema demografskog starenja stanovništva ukoliko je broj neaktivnih osoba jako visok. Pomoću uvida u obrazovnu strukturu može se odrediti podloga gospodarske razvijenosti nekog prostora. Kao što je i poznato da stanovništvo višeg obrazovnog stupnja u puno većoj mjeri doprinosi gospodarstvu svojim znanjem, inovacijama i unapređenjem efikasnosti. Također obrazovaniji se bave gospodarskim sektorima koji donose veću zaradu, posebice tercijarni i kvartarni sektor.

3.2.1. Stanovništvo prema gospodarskoj djelatnosti i aktivnosti

U županiji je 2011. godine bilo 27 675 aktivnog stanovništva (35,4% od ukupnog stanovništva) od čega je zaposleno bilo njih 21 948 (79,3% aktivnih) a nezaposleno 5 727 (20,7% aktivnih). Ekonomski neaktivnog stanovništva je bilo 37 194 (47,7% od ukupnog stanovništva) od čega je bilo 19 869 umirovljenih osoba što nam ukazuje na izrazito velik udio umirovljenih osoba naspram zaposlenog kontingenta (DZS, 2011). Starenjem stanovništva udio neaktivnih se povećava što dodatno opterećuje državnu blagajnu jer se udio zaposlenih smanjuje. Kada su u pitanju sektori gospodarskih djelatnosti onda u gradovima prevladava tercijarni i kvartarni sektor što je i za očekivati. Ipak jedan grad malo odudara od uobičajene raspodjele gospodarskih djelatnosti. To je Grad Kutjevo u kojemu je 31,5% stanovništva zaposleno u primarnom sektoru koji je nadmašio sekundarni sektor (29,2%) (DZS, 2011). Razlog ovako visokog udjela zaposlenih u primarnom sektoru je vinogradarstvo kojim je poznat Kutjevački kraj pa su tako brojni oni koji se bave vinogradarstvom i uzgojem vinove loze na južnim obroncima Papuka gdje je Grad Kutjevo i smješten. U općinama je udio primarnog sektora nešto veći nego što je to kod Gradova. Općine Velika i Jakšić imaju najmanji udio zaposlenih u primarnom sektoru među općinama u županiji te veliki udio stanovnika ovih općina živi tzv. „gradskim načinom života“ zbog blizine Grada Požege gdje je velik broj njih zaposleno u sekundarnim i tercijarnim odnosno kvartarnim djelatnostima. Tako je Općina Jakšić imala udio zaposlenih u tercijarnom i kvartarnom sektoru od 53,8% što je više nego li u Gradu Kutjevu (38,9%) i Gradu Lipiku (47,8%) (DZS, 2011). Industrijalizacijom i tercijarizacijom društva udio primarnog sektora se smanjuje u cijeloj županiji dok sekundarni, tercijarni i kvartarni sektor povećavaju svoje udjele.

Tab. 4. Stanovništvo Požeško-slavonske županije prema aktivnosti i gospodarskoj djelatnosti
2011. godine

GRAD	Zaposleni	Nezaposleni	Aktivni	Ekonomski neaktivni	Primarni sektor	Sekundarni sektor	Tercijarni i kv. Sektor
Požega	8 235	2 005	10 240	11 812	383 (4,7%)	2 257 (27,4%)	5 581 (67,8%)
Kutjevo	1 691	453	2 144	3 005	533 (31,5%)	494 (29,2%)	658 (38,9%)
Pleternica	2 837	837	3 674	5 613	296 (10,4%)	990 (34,9%)	1 541 (54,3)
Lipik	1 742	464	2 206	3 007	189 (10,8%)	710 (40,8%)	833 (47,8%)
Pakrac	2 415	574	2 989	4 131	157 (6,5%)	815 (33,7%)	1 629 (59,2%)
OPĆINA	Zaposleni	Nezaposleni	Aktivni	Ekonomski neaktivni	Primarni sektor	Sekundarni sektor	Tercijarni i kvartarn
Kaptol	879	298	1 177	1 605	188 (21,4%)	298 (33,9%)	391 (44,5%)
Brestovac	1 023	215	1 238	1 839	234 (24%)	294 (28,7%)	470 (45,9%)
Velika	1 451	498	1 949	2 585	150 (10,3%)	576 (39,7%)	714 (49,2%)
Čaglin	516	127	643	1 712	130 (25,2%)	102 (19,8%)	276 (53,5%)
Jakšić	1 159	256	1 415	1 885	129 (11,1%)	403 (34,8%)	623 (53,8%)

Izvor: Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine,
Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu

3.2.2. Sastav prema obrazovanju

Prema obrazovnoj strukturi stanovništva županije starijeg od petnaest godina najveći udio je onih sa završenom srednjom školom (DZS, 2011). Zatim slijedi udio onih s osnovnom školom dok je udio visoko obrazovanih nešto manji. Udio visokoobrazovanih je 2011. godine bio 10% što je manje od državnog prosjeka koji iznosi 16,4% udjela. Udio onih bez škole je 3,1% što je više od državnog prosjeka (1,7%) a razlog tome je slabiji obuhvat starijeg stanovništva osnovnim obrazovanjem. Najveći udio visokoobrazovanih ima Grad Požega 15,8%, a najmanje Općina Čaglin s udjelom od 4,2% . U županiji je u suvremenom razdoblju prisutan negativan trend smanjenja djece u prvim razredima tako da se neke osnovne škole u potpunosti zatvaraju a mnoge smanjuju razredne odjele. Zbog malog broja stanovnika županijskih gradova i njihovog izrazito slabog centraliteta nema potrebe za izgradnjom

sveučilišta. Tako se u županiji ne nalazi niti jedno sveučilište i studenti moraju migrirati ka drugim središtima u Hrvatskoj. Jedina visokoobrazovna ustanova je Veleučilište u Požegi.

Tablica 5. Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi 2011. godine

GRAD	Bez škole	1-3 razreda osnovne škole	4-7 razreda osnovne škole	Osnovna škola	Srednja škola	Visoko obrazovanje
Požega	390	216	1 330	5 176	11 451	3 479
Kutjevo	257	74	478	1 802	2 180	357
Pleternica	329	144	1 369	2 655	4 142	575
Lipik	148	88	558	1 641	2 392	384
Pakrac	160	121	1 073	1 577	3 505	684
Općina						
Kaptol	99	26	171	1 082	1 258	145
Brestovac	115	87	262	1 094	1 344	173
Velika	181	91	454	1 426	2 068	308
Čaglin	231	66	264	967	724	98
Jakšić	120	40	195	962	1 688	295
UKUPNO	2 030	953	6 154	18 382	30 752	6 498

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu, Državni zavod za statistiku,

3.3. Kulturno-antropološki sastav

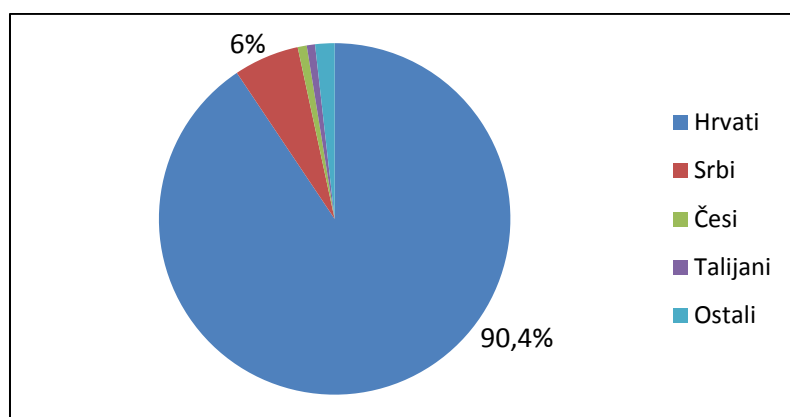
Kulturno-antropološki sastav pokazuje sastav stanovništva prema narodnosti, materinskom jeziku, vjerskoj opredjeljenosti i rasi (Nejašmić, 2005). Pomoću ovog sastava se može vidjeti i povijesno-kulturna ostavština prošlih vremena na sastavu stanovništva. U Požeško-slavonskoj županiji su tako i danas brojne nacionalne manjine doseljene za vrijeme Austro-Ugarske. Jezik i vjera su također jako bitne odrednice identiteta stanovništva.

3.3.1. Sastav prema narodnosti i jeziku

Prema narodnosti, sastav stanovništva županije je dosta homogen. Hrvati prevladavaju s 90,4% udjela u ukupnom stanovništvu (DZS, 2011). Druga nacionalna manjina su Srbi sa 6% udjela zatim slijede Česi (0,8%) i Talijani (0,8%). Udio Srba je najveći na zapadu županije na području Pakraca i Lipika. Poznato je kako značajan broj Srba vuče porijeklo nekadašnjih Vlaha koji su naseljavali zapadne dijelove sadašnje županije u vrijeme osmanskih osvajanja (Lešić, 2014). U Gradu Lipiku Srbi čine 14% udjela u ukupnom stanovništvu a u Gradu Pakracu 15,8%. Područje Grada Lipika i Pakraca se za vrijeme Domovinskog rata našlo u području takozvane „Republike Srpske Krajine“ čime je velik broj srpskog stanovništva emigrirao nakon rata no brojni su se vratili pa je njihov udio i dalje velik. Prema popisu 1991. godine na području Požeško-slavonske županije udio srpskog stanovništva bio je 22,7% točnije njih 22 572, da bi 2001. taj udio pao na 6,5% a 2011. godine na 6% odnosno njih 4682 (Gelo i dr. 1998). Česi su druga nacionalna manjina po brojnosti u županiji. U Republici Hrvatskoj samo Bjelovarsko-bilogorska županija i Grad Zagreb imaju više Čeha od Požeško-slavonske županije. Najviše Čeha unutar županije se nalazi u Gradovima Pakracu i Lipiku te Općini Kaptol. Talijani su treća nacionalna manjina po brojnosti. Doseljavanje Talijana se odvijalo krajem 19.-og i početkom 20.-og stoljeća. Danas nekoliko sela na zapadu županije imaju dvojezične table na hrvatskom i talijanskom jeziku. Na području Grada Pakraca je primjer naselje Ploštine (tal. Plostine) i Kapetanovno Polje (Campo del Capitano). Najviše Talijana ima u Gradu Pakracu gdje čine čak 4,8% ukupnog stanovništva te u Gradu Lipiku (2,9%). Ostale značajnije manjine su Albanci, Slovaci i Mađari koji su također najbrojniji u Gradovima Lipiku i Pakracu koji su po narodnosnom sastavu najraznovrsniji dio županije.

Valja istaknuti kako su pripadnici nacionalnih manjina poput Čeha, Slovaka i Mađara doseljavani na prostor županije za vrijeme Austro-Ugarske u 18. i 19. stoljeću tako da se veliki broj njih do današnjeg razdoblja asimilirao u hrvatski identitet i mnogi se izjašnjavaju kao Hrvati. Kada je u pitanju materinski jezik stanovništvo je izrazito homogeno. Hrvatski je materinski jezik za 98 % građana. Ostali jezici imaju neznatan udio.

Sl. 8. Stanovništvo Požeško-slavonske županije prema narodnosti 2011.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine - Stanovništvo prema narodnosti po gradovima i općinama, Državni zavod za statistiku

3.3.2 Sastav stanovništva Požeško-slavonske županije prema vjerskoj opredjeljenosti 2011. godine

Prema vjerskome sastavu stanovništvo je homogeno kao i po pitanju narodnosti. U županiji katolici čine većinu od 89,8% zatim slijede pravoslavci sa 6,2% (DZS, 2011). Ostale vjerske skupine su malobrojne te ne čine značajni udio kao primjerice protestanti (0,3%) i muslimani (0,3%). Ateisti čine 1,4 % ukupnog udjela. Katolici su u apsolutnoj većini u svim jedinicama lokalne samouprave, a najveći udio čine u Gradu Pleternici (96,5%) a najmanji udio je u Gradu Pakracu (78%). Pravoslavci su druga vjerska skupina po udjelu sljedbenika u županiji. Najviše ih ima u Gradu Pakracu (15,3%), a najmanje u općini Kaptol (0,3%). Protestanti i muslimani nigdje ne prelaze 1% udjela osim u Gradu Kutjevu gdje je udio protestanata (1,1%).

Tablica 6. Stanovništvo Požeško-slavonske županije prema vjeri 2011. godine

GRAD	Katolici	Pravoslavci	Protestanti	Muslimani	Agnostici i skeptici	Nisu vjernici i ateisti	Ne izjašnjavaju se
Požega	89,8%	5,0%	0,3%	0,5%	0,6%	2,2%	1,5%
Kutjevo	95,1%	3,0%	1,1%	0,2%	0,1%	0,2%	0,3%
Pleternica	96,5%	2,0%	0,2%	0,3%	0,1%	0,4%	0,4%
Lipik	80,2%	14%	0,6%	0,3%	0,3%	1,6%	2,0%
Pakrac	78,0%	15,3%	0,7%	0,5%	0,7%	2,6%	1,5%

OPĆINA	Katolici	Pravoslavci	Protestanti	Muslimani	Agnostici i skeptici	Nisu vjernici i ateisti	Ne izjašnjavaju se
Kaptol	98,5%	0,3%	-	0,4%	-	0,1%	0,5%
Brestovac	89,5%	8,4%	-	0,1%	0,1%	0,8%	0,8%
Velika	94,1%	3,9%	-	0,2%	0,2%	0,9%	0,3%
Čaglin	83,8%	11,5%	0,2%	0,4%	0,2%	0,8%	2,8%
Jakšić	92,9%	5,3%	0,2%	0,1%	0,1%	0,4%	0,8%

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine – Stanovništvo prema vjeri po gradovima i općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb

4. Depopulacija i budućnost demogeografskog kretanja

Analizom demogeografskih obilježja Požeško-slavonske županije uočava se trend depopulacije koja je u porastu iz godine u godinu. Domovinski rat i posttranzicijska obilježja prirodnog kretanja stanovništva su dva temeljna faktora koja su odredila trenutačna demogeografska obilježja u županiji. Sve manje stope rodности koje su postale niže od stopa smrtnosti i ratna zbivanja krajem prošlog stoljeća su omogućila „plodno tlo“ za nastanak procesa depopulacije. Prema Živiću (2014), iz područja Istočne Hrvatske čiji je dio i Požeško-slavonska županija, smrtno je stradalo ili nestalo oko 10 000 ljudi a njih oko 180 000 je bilo zahvaćeno prisilnim migracijskim strujama. Depopulacija je najvećim dijelom uzrokovana negativnim migracijskim kretanjima. Broj odseljenih se povećava i ono što zabrinjava je podatak kako se sve veći broj odseljenih iz županije seli u inozemstvo. Sve veće odseljavanje u inozemstvo nam ukazuje na to da je ovaj depopulacijski trend ne samo lokalni problem već je to problem i na državnoj razini. Koliko emigracije utječu na brojnost stanovništva županije govore podatci Državnog zavoda za statistiku prema kojima je od 2011. do 2016. godine županija izgubila 6,8% stanovnika. Pridodamo li na to još i prirodno kretanje koje obilježava negativan prirodni prirast kojim je županija u navedenom vremenskom periodu izgubila 2,6% stanovništva dolazimo do najvažnijeg podatka a to je gubitak 9,4% stanovnika županije u samo 6 godina. Kada se razmotri ukupna brojka gubitka stanovništva u navedenom razdoblju koja iznosi 7 366 stanovnika moguće je utvrditi udjele gubitka stanovnika emigracijom i prirodnim kretanjem. Negativna migracijska kretanja su imala 72,3% udjela u ukupnom gubitku stanovništva dok je negativan prirodni prirast imao 27,7% udjela u ukupnom gubitku. Ovaj podatak ukazuje na to kako je negativno migracijsko kretanje najveći problem kada je u

pitanju depopulacija. Stanovništvo bilo kojeg prostora emigrira zbog određenih faktora koji su najčešće gospodarski faktori. Negativni gospodarski faktori utječu na emigraciju i onemogućuju prirodni prirast stanovništva zbog financijskih razloga.

Po pitanju demografske revitalizacije županije se trenutačno ne radi ništa što bi moglo utjecati na povećanje nataliteta i ukoliko se nastavi trenutačni trend od gubitka 9,4% stanovnika županije svakih 6 godina onda je za očekivati da će broj stanovnika 2030. godine biti oko 58 000 što je gotovo upola manje od broja stanovnika koji je županija imala 1991. godine (99 334). Stoga je od izuzetne važnosti popraviti gospodarsku sliku županije i poboljšati prometnu povezanost s ostatkom Hrvatske, osobito grada Požege koji je od autoceste zračnom linijom udaljen 16 kilometara a državnom cestom D51 do najbližeg i najvažnijeg izlaza na autocestu prema Zagrebu je udaljenost 32 kilometra po reljefnim neravninama Psunja i Požeške gore. Stoga je poželjno ostvariti jedan od ciljeva županijske razvojne strategije Požeško-slavonske županije za razdoblje 2017-2020., a to je izgradnja brze ceste i cestovnog tunela kroz Požešku goru od Požege do autoceste A3 čime bi se znatno smanjilo vrijeme putovanja i postavili preduvjeti za jači gospodarski razvoj. Važno je razviti gospodarstvo koje će potaknuti porast stanovništva i time će se ući u krug općeg društveno-gospodarskog razvitka koji će uz pravednu politiku potaknuti i ostale gospodarske i infrastrukturne promjene. Osim razvoja gospodarstva potrebno bi bilo i razviti određeni oblik pronatalitetne populacijske politike. Trenutačno udio starih dobnih skupina nadmašuje udio mlađih dobnih skupina. Povećanjem stope rodnosti povećao bi se udio mlađih dobnih skupina i tako bi se umanjilo smanjenje demoreprodukcijaskog potencijala što bi uzrokovalo povećanje nataliteta (Šimunić i dr., 2017). Neke od mjera povećanja nataliteta su financijski doprinosi obiteljima koje imaju novo dijete. Takav primjer u županiji je u Gradu Požegi gdje postoje jednokratna novčana davanja za novorođenčad te bi ovaj primjer trebale slijediti i ostale jedinice lokalne samouprave. Trebalo bi poticati i veći broj djece u obitelji na način da se članovima tih obitelji dodijele određene beneficije kao što je jeftiniji ili besplatan javni prijevoz, jeftiniji udžbenici za školu i mnoge druge stvari. Načina je mnogo no bitno je imati vodeća tijela koja su sposobna provesti promjene i uvidjeti da je uzrok i posljedica svih djelatnosti u geografskom prostoru zapravo stanovništvo.

6. Zaključak

Kako bi se stanovništvo zadržalo na nekome području i odlučilo za trajni boravak potrebni su brojni privlačni faktori. Danas u suvremenom razdoblju prioritet nisu više neki temeljni egzistencijalni elementi kao što je to nekad bilo. U prošlosti su prevladavale primarne djelatnosti i čovjeku je najvažniji faktor za ostanak na nekome području bio pristup vodi i plodno tlo na kojemu će proizvoditi hranu. Sada to više nije tako i svijet, osobito Europa, doživljava tercijarizaciju i kvartarizaciju koja se temelji na razvoju suvremenog gospodarstva. Stoga su najvažniji faktori koji privlače čovjeka da se nastani i ostane u određenom prostoru zapravo društveno-gospodarski faktori. Upravo je gospodarstvo temeljni uzrok depopulacije Požeško-slavonske županije. Korumpiranost i neefikasnost vladajućih na državnoj i lokalnoj razini je dovela do katastrofalnih posljedica za gospodarstvo cijele države. Loše gospodarske prilike dovode do manjka radnih mjesta i malih plaća što uzrokuje da stanovništvo ne može živjeti i podmiriti potrebe koje iziskuje suvremeni način života. Stoga se stanovništvo odlučuje emigrirati u gospodarski razvijenije prostore u kojima će moći osigurati dostojan život. Oni koji ostanu u gospodarski nerazvijenom prostoru moraju se prilagoditi uvjetima koji tamo i vladaju a to znači život s ograničenim mogućnostima. Problem je što je jedna od tih mogućnosti i stvaranje potomstva jer nezaposlenost i male plaće ne daju sigurnu podlogu za stvaranje obitelji. Za mnoge je nažalost imati dijete prevelik financijski izdatak koji je jako teško realizirati. Tako dolazimo do problema negativne migracijske bilance i negativnog prirodnog kretanja što uzrokuje depopulaciju. Bez rađanja novih naraštaja i bez stanovništva nema razvoja niti gospodarstva, prometa, turizma, obrazovanja i sl. Stanovništvo je uzrok svim događajima i uzročno-posljedičnim vezama i pojavama u geografskom prostoru. Požeško-slavonska županija, kao i ostatak države, ima potencijal prostora koji bi mogao postići visoki stupanj razvijenosti. Prirodno-geografske značajke i geografski položaj ovog prostora pružaju prilike za gospodarski razvoj koji bi privlačio stanovništvo, osiguravao dostatan život i poticao na pozitivan prirodni prirast i imigraciju. Problem je u tome što za realizaciju gospodarskog razvoja na vodećim mjestima državne i lokalne uprave moraju biti ljudi koji nisu podložni korupciji te oni koji će profesionalno obavljati posao koji im je namijenjen. Stoga depopulacija i izumiranje Požeško-slavonske županije neće stati dok god njome budu upravljali ljudi koji ne znaju ili ne žele zaustaviti ove negativne trendove.

POPIS LITERATURE

Lešić, A., 2014: Stanovništvo Slavonije krajem 17. i početkom 18. stoljeća, *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno humanističkih znanosti*, Vol 6., No 6., Prosinac 2014, 84-94

Mitchell, C.J.A, 2004: *Making sense of counterurbanisation*, *Journal of rural studies*, Vol.20., No. 1., 15-34

Muraj, A. (1981). Požega 1227 - 1977, Glavni i odgovorni urednik dr Marijan Strbašić, Skupština općine Slavonska Požega i Odbor za proslavu 750-godišnjice grada Slavonske Požege, Slavonska Požega 1977, 544 str.. Narodna umjetnost, 18 (1), 370-371.

Gelo, J., Crkvenčić, I., Klemenčić, M., 1998: Narodnosni i vjerski sastav stanovništva hrvatske: 1880-1991. po naseljima, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb

Lukić, A., 2012: Mozaik izvan grada – tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske, Meridijani, Samobor

Nejašmić, I., 2005: *Demogeografija: Stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb.

Skenderović R., 2002: *Kuga u Požegi i požeškoj kotlini 1739. Godine*, *Scrinia Slavonica* : Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, Vol.3 No.1 Studeni 2003. 157-170

Turk, I., Šimunić, N. i Pokos, N. (2017). Suvremena demografska obilježja podgorja. *Senjski zbornik*, 44 (1), 73-95. preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/191100>

Vresk M., 1988: *Neka obilježja urbanizacije Istočne Hrvatske*, *Hrvatski geografski glasnik*, Vol. 50., No. 1., 1988. 33-43

Živić, D., 2017: Demografsko praznjenje Istočne Hrvatske, *Političke analize*, Vol. 7, No. 31., Rujan 2017. 24-32

POPIS IZVORA PODATAKA

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima: <http://www.dzs.hr> (07.08.2018)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Godine: Stanovništvo prema mjestu rođenja i spolu: <http://www.dzs.hr> (14.08.2018)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Godine, Stanovništvo prema starosti, spolu i tipu naselja: <http://www.dzs.hr> (12.08.2018)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu: <http://www.dzs.hr> (19.08.2018)

Državni zavod za statistiku, Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, podatci za 2001., 2011. i 2017. godinu: <http://www.dzs.hr> (08.08.2018.)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Zaposleni prema područjima djelatnosti, popis 2011: <http://www.dzs.hr> (19.08.2018)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine- Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu: <http://www.dzs.hr> (20.08.2018)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine - Stanovništvo prema narodnosti po gradovima i općinama: <http://www.dzs.hr> (22.08.2018.)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine – Stanovništvo prema vjeri po gradovima i općinama: <http://www.dzs.hr> (22.08.2018.)

Državni zavod za statistiku: Procjene stanovništva republike Hrvatske u 2016: <http://www.dzs.hr> (13.08.2018.)

Mapire, n.d.: Europe in the 18th century: <https://mapire.eu/en/map/europe-18century-firstsurvey/?bbox=1964040.018428022%2C5673132.842291167%2C1971201.2125154897%2C5675043.767998297&layers=osm%2C163%2C165> (08.08.2018)

Središnji registar prostornih jedinica, Državna geodetska uprava, 2013, <http://www.dgu.hr/proizvodi-i-usluge/katastarski-podaci/podaci-registra-prostornihjedinica.Html> (07.08.2018.)

Strategija razvoja grada Požege za razdoblje od 2015. do 2020. godine, Grad Požega: http://www.pozega.hr/images/stories/Dokumenti/2015/Strategija%20razvoja/Strategija%20razvoja%20GP%202015-2020%202015_07.pdf (30.08.2018)

Turistička zajednica grada Požege, n.d., *Povijest*: <https://www.pozega-tz.hr/povijest> (07.08.2018)